

Vallcebre a l'edat mitjana



Sant Climent de Vallcebre o de Torre de Foix, consagrada el 13 d'octubre de 1040. Actualment, la volta està esfondrada i la pica baptismal que s'observa a primer terme és a Sant Llorenç prop Bagà. R. VILADÉS

EL NAIXEMENT DE VALLCEBRE com a nucli urbà es degué produir a l'alta edat mitjana quan, en resposta a la invasió sarraïna, els francs aconseguiren restablir la frontera del seu regne en els Pirineus. Els habitants de les zones properes a aquesta cadena muntanyosa, davant la crisi i el desconcert del moment i els tractes favorables que els oferien els francs, es varen anar posant sota l'obediència d'aquests.

Els orígens. La repoblació de l'Alt Berguedà

Així ho feren els habitants de Girona l'any 785 i, abans del 789, els de l'Alt Urgell i la Cerdanya. El 798 els francs ocupaven l'Osona, el Ripollès, el Solsonès, el Berguedà i una part del Bages. L'any 801 ocupaven Barcelona i, després de diversos intents fracassats d'arribar a l'Ebre, la

frontera entre francs i sarraïns va quedar fixada en la línia Llobregat-Cardener-Segre mitjà-Conca de Tremp. Aquest territori entre el Llobregat i els Pirineus s'anomenarà Marca Hispànica o, també, Catalunya Vella.

Els francs nomenaran uns comtes per organitzar i administrar aquests territoris i, entre ells, destaca la figura de Guifré el Pelós, que va repoblar la terres de l'interior de Catalunya que amb la invasió sarraïna havien quedat buides i ermes, i que també, fent hereditari el càrrec comtal, va fer el primer pas de la independència de Catalunya de la monarquia franca.

Amb la repoblació, la gent que arran de la invasió sarraïna havia buscat refugi a les muntanyes retornà a les valls i inicià la tasca de refer o crear assentaments, roturar camps, construir esglésies, etc.

Mentre que segurament, encara a mitjan segle IX, a la zona del Baix Berguedà es produí un retrocés de poblament com a conseqüència d'alguns atacs sarraïns, a l'Alt Berguedà el poblament ja relativament abundant va començar a organitzar-se.

Vers l'any 856 es feren rompudes de terres a Borredà. L'any 857 es consagrà l'església parroquial de Saldes, i el 871 la de Gréixer.

D'aquesta zona de muntanya degueren sortir els pobladors de les terres planes del Baix Berguedà. Cap al 870, els límits meridionals de les terres amb una població estable i organitzada arribaven a la línia Borredà-Vilada-Castellar de Riu.

L'actual municipi del Vallcebre s'originà de la conjunció de tres parròquies: Santa Maria, Sant Climent i Sant Julià de Vallcebre.

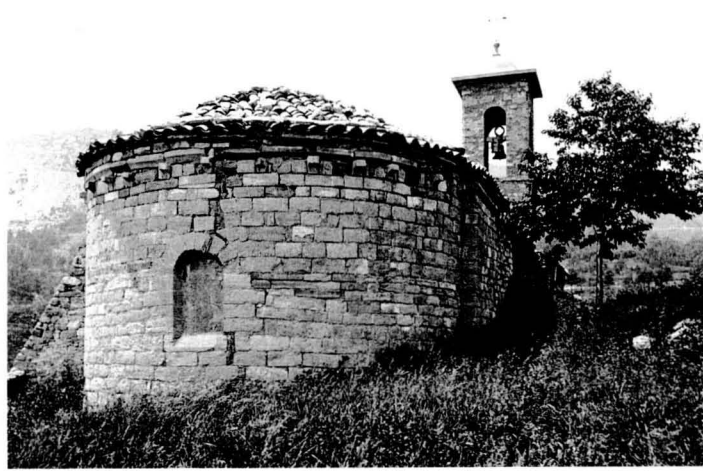
La parròquia de Sant Climent de Vallcebre

Les primeres referències documentals que ens parlen de Vallcebre daten dels primers segles de l'alta edat mitjana, concretament de l'any 983, data en què l'església de Sant Climent apareix citada com una de les possessions del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (1) «*in monte Balcebre, ecclesiam Sancti Clementis, cum suas decimas et primicias et oblaciones et casas et terras et vineas, cum illorum afrontationes...*».

Pocs anys més tard, vers el 1003, Guifré, comte de Cerdanya i marquès, juntament amb Oliba, el futur abat i bisbe, donen al monestir de Sant Llorenç prop Bagà 18 masos situats dins el terme de l'església de Sant Climent de Vallcebre, donació de la qual s'especifiquen les afrontacions (2).

La prosperitat de la zona permeté que, pocs anys més tard de la data

abans esmentada, el 13 d'octubre de 1040 (3), es consagrés en el lloc una nova església, dedicada a sant Climent, sant Vicenç i sant Marçal. En l'acta de consagració es fixen els límits parroquials, que són: per l'est, el riu Llobregat i el camí que unia el Berguedà i la Cerdanya (*«in flumine et transit usque in via Bergitanne»*); pel nord, la riera de Saldes (*«in flumine Esna»*); i a l'oest les Costes del Grau? (*in vivo Rialp usque in Grado Marva*). En aquest mateix document se'n diu que aquests termes ja havien estat establerts anteriorment pel bis-



Sant Julià de Fréixens. Al segle XI ja existia com a parròquia, però a partir del segle XV perdé la titularitat i passà a ser sufragània de Santa Maria de Vallcebre. ARXIU LUIGI

No! No és de l'època medieval. Però també és veritat que la forma de batre dels segles baix medievals no va canviar gaire fins a mitjan segle actual. V. APARICIO.

be Oliba. Així mateix s'afirma que hi varen trobar les relíquies de la santa Mare de Déu i del vestit de sant Climent i de sant Vicenç i del màrtir sant Marçal (*«reliquie sancte Dei genetricis Marie et vestiments sancti Clementis et sancti Vicentii et de sancti Martialis martiris»*), relíquies que varen ser consagrades en un altar pel bisbe Eribau i per l'arquebisbe de Narbona, Guifré. La consagració de la nova església va ser feta a petició de l'abat Ponç de Sant Llorenç prop Bagà i dels monjos, i també amb el consentiment del comte Ramon i de la seva muller Elisabet i dels seus fills, els comtes Bernat i Berenguer.

El lloc i l'església de Sant Climent de Vallcebre o de la Torre de Foix devien quedar inclosos en el terme del castell de Fígols, car l'any 1062 l'arxiprevere Ramon féu donació al monestir de Sant Llorenç prop Bagà d'un alou, situat al comtat de Berga, a Vallcebre, dins els límits del castell esmentat. Aquesta propietat, de dimensions bastant grans, limitava a l'est amb el Joui amb terres de Sant Llorenç, al sud amb la parròquia de Sant Salvador de la Vedella i el Llobregat, a l'oest amb la Serra d'Ensiya i, al nord, amb un *Monte Cazuan*, de difícil localització.

Cinc anys més tard, el 1067, els comtes Ramon i Adela feren una important donació al monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Es tractava d'un alou al lloc anomenat *«Espunya»*, cultivat pels homes de Vallcebre i que afrontava amb la riera de Saldes, amb Sant Sebastià del Sull, amb el Quer Foradat (?), amb la muntanya dita *«Calbera»*, situada a l'est de la serra de Gisclareny, i amb Sant Esteve (de Guardiola?) (4).

El domini de les terres de Vallcebre va ser motiu de litigis entre els senyors de Berga i el monestir de Sant Llorenç prop Bagà. Així, l'any

1175 hi va haver un judici, davant de Ramon, comte de Barcelona, dels comtes de Pallars i Urgell, dels bisbes Bernat d'Urgell, Pere de Vic i Guillem de Barcelona i d'abats, nobles i cavallers de la contrada. Els litigants eren Pere de Berga i la seva muller Estefania, per una banda, i Joan, abat de Sant Llorenç, per l'altra. El motiu dels problemes eren uns drets sobre Vallcebre, Fumanya i Vilosiu.

D'acord amb la sentència dictada, Pere de Berga i Estefania varen haver de renunciar a tots els drets que retenien als llocs de Sant Climent de Vallcebre, Sant Esteve de Sant Llorenç i Santa Maria de Vilosiu, tot reconeixent que els havien usurpat injustament al monestir de Sant Llorenç prop Bagà. El monestir, a canvi, pagarà 250 sous a Pere i Estefania i s'oblidarà dels no cobrats anteriorment d'una forma injusta.

En el segle XVIII l'església de Sant Climent era sufragània de Sant Llorenç prop Bagà, juntament amb Sant Julià de Cerdanyola, i era coneguda ja pel seu nom actual, Sant Climent de la Torre de Foix.

Les parròquies de Sant Julià i de Santa Maria de Vallcebre

Existència de l'església de Sant Julià de Vallcebre, ara anomenada de Fréixens, es constata documentalment a principis del segle XI, quan l'any 1019 els comtes d'Urgell concediren al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles la possessió del monestir de Sant Llorenç de Morunys, a la Vall de Lord; aquest darrer tenia una important quantitat de terres al Berguedà, a la parròquia de Fréixens, aleshores Vallcebre, terres que per aquella donació passaren a integrar-se al domini del monestir de l'Alt Urgell.



En l'acta de consagració de l'església del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles, datada el 17 de gener de 1040 (5), es torna a fer palès el domini d'aquest monestir sobre la parròquia de Sant Julià de Vallcebre, *«...cum ipso alodio de sancto Iuliano et ipsum clos de Valcebre...»* (6).

L'any 1197 Estefania Isarna, en el seu testament, fa llegats pecuniaris a Santa Maria i a Sant Julià de Vallcebre. En concret, deixa a Santa Maria i als seus clergues dos sous, i dos argenços a Sant Julià. Deixa al seu fill Ramon els béns que té en els límits de la parròquia de Santa Maria de Vallcebre, també anomenada Vallcebre Sobirà. El testament d'Estefania va ser signat per Ramon, clergue de l'església de Sant Julià.

Existència de les dues parròquies, la de Santa Maria i la de Sant Julià, es manté separada durant els segles XIII i XIV. Així es confirma en la visita al deganat de Berga de l'any 1312, en la qual apareix l'església de Sant Julià com a parròquia. En el segle XV Sant Julià deixà de ser parròquia i quedà unit, com a sufragània, a Santa Maria de Vallcebre.

L'organització territorial: els castells

La documentació sobre l'organització territorial de Vallcebre i les seves rodalises, durant l'edat mitjana, és bastant escassa i només ens permet fer una aproximació al seu coneixement.

Algunes notícies fan referència a un castell de Vallcebre, ja existent l'any 983 i del qual estè coneixement per un document de l'any 1043 (7). Després d'un buit en la documentació, retrobem notícies d'aquest castell en el segle XIV, quan l'any 1328, l'abat Guillem del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, amb el consentiment de tots els seus monjos firmà una carta de procura per comparèixer davant Arnau, bisbe d'Urgell, per a demanar-li que es dignés prestar el seu consentiment al cancanvi fet entre el rei d'Aragó de la meitat del castell de Guardiola per la meitat del castell de Vallcebre.

Serra i Vilaró, que és qui recull la notícia (8), argumenta que l'adquisició per part del rei de l'estratègic castell de Guardiola fou denegada per pressions dels prohoms de Berga i de Mataplana, per tal de con-

trarrestar el poder dels barons de Pinós.

Un altre conjunt de notícies ens parla d'un altre castell en el lloc, el castell de Prat o de Grallera. Serra i Vilaró (9) el situa en el terme de Sant Julià de Vallcebre, prop del camí que va a Maçaners.

El primer cavaller del castell fou Joan Bernat de Grallera, que es titula «miles de Baucebre». L'any 1255 arrendà una casa davant el Puig d'Avellanet. Fill de Joan fou Bernat de Grallera, casat amb Gaia. L'any 1293 els Grallera arrendaren el mas

Josep Torner i Feliu, de cal Barrol, abans de la guerra civil. Els bous eren els animals idonis per a les feines de llaurar i transport. El jou característic que junyia els dos bous ha passat a ser una peça dels museus etnogràfics.

ARXIU J. TORNER.



Solana de la parròquia de Sant Julià de Vallcebre.

A la baixa edat mitjana el lloc de Vallcebre estava inclòs, juntament amb Fígols i Fumanya, dins el terme del castell de Peguera. Aquest terme, l'any 1448, fou cedit *inter vivos* per Ramon de Peguera al seu nebot Galceran de Pinós i de Fonollet, quedant Vallcebre integrat, d'aquesta manera, en el conjunt de possessions d'aquesta important família noble de l'Alt Berguedà.

L'any 1494, Felip Galceran de Pinós i de Castre, baró de Pinós, vengué la baronia de Peguera i totes les seves possessions –que, com ja hem dit, incloïen Vallcebre–, a Francesc Galceran de Pinós. Jaume de Foix, batlle de Bagà, fou l'encarregat de fer el traspàs de la possessió. Així, el dia 3 de gener de 1495, Francesc Galceran de Pinós es personà al castell de Peguera i pronuncià aquestes paraules: «Mossèn Foix, segons sabeu, lo senyor don Phelip Galceran de Pinós e de Castre, vezcomte d'Illa e senyor de les baronies de Pinós, de Mataplana etc., me ha feta gràcia de aquesta baronia de Peguera ab tota la jurisdicció civil e criminal e ab tota senyoria alta e baxa,

segons se mostra per acte públich, lo qual vos produhesch ut ecce». Després, Jaume de Foix li donà la possessió del castell de Peguera i a continuació el nou senyor rebé l'homenatge dels homes de la baronia. Entre aquests cal esmentar un nombre important de gent de Vallcebre.

En concret, la documentació esmenta: Jaume Perarnau, de la parròquia de Santa Maria de Vallcebre, hereu del mas Perarnau de dit lloc; Bartomeu Solà de Fréixens, de la parròquia de Sant Julià de Vallcebre; Joan Canal de Fréixens, del mas d'aquest nom en aquesta parròquia; Joan Perarnau de Santa Maria de Vallcebre; Antoni Sastre, tinent del mas de la Morera; Jaume Parera, tinent del mas Ribelles; Joan Llinàs i Pere Batlle; Bartomeu Bosssom, propietari del mas d'aquest nom a Sant Julià de Vallcebre, i Bernat Arderiu, del mas Casamulneres de Sant Julià de Vallcebre (10).

Pinzellades de vida quotidiana

Fins ara hem parlat de senyors, de dominis, de jurisdiccions, etc., però

cal preguntar-nos com vivia la gent de Vallcebre a l'Edat Mitjana. És una pregunta certament difícil de respondre, encara que algunes notícies ens poden aproximar al seu coneixement.

Vallcebre devia ser, a l'Edat Mitjana, un nucli de poblament dispers, amb un nombre relativament reduït d'habitants. Així ho sembla confirmar el primer recompte de població català, el fogatge de 1356-70, que dóna a Vallcebre 45 focs (uns 225 habitants). Aquest nombre de focs es reduí a 30 (150 habitants) en els fogatges de 1378 i a 10 (50 habitants) en el de 1497 (11).

Els habitants de Vallcebre devien dedicar-se a l'agricultura i la ramaderia. Els conreus més importants de l'època eren els cereals (blat, ordi, sègol...), la vinya, els productes d'horta (faves, pèsols, naps, alls, cebes, raves, etc.) i els arbres fruiters (nesplers, pomeres, pereres, cirerers, pruneres, servers, figueres, noguers, etc.). Pel que fa al bestiar, eren importants les ovelles, les vaques, els bous i els cavalls.

El bou, que facilitava molt les tasques del camp, era un animal molt valorat a l'època. Així, trobem que l'any 1428 Berenguer Tor, àlies Guardamal, teixidor, i Joan Noguer, pagès tots dos habitants de Berga, compren a Bernat Clot, de la parròquia de Santa Maria de Vallcebre, dos bous de pel vermellós quals que paguen 24 florins d'or, quantitat molt remarcable a l'època (12).

Per ajudar en les tasques agràries, els propietaris de terres llogaven mossos. És ben curiós el contracte que, l'any 1442, signen Antoni Ferrer de Bagà i Pere Roca, àlies Caselles, de la parròquia de Santa Maria de Vallcebre. Aquest darrer es lloga setmana sí setmana no a treballar per Antoni Ferrer. L'amo i el mosso tenien dos parells de bous cadascun i per aquest contracte es comprometien a deixar-se'ls mútuament. El mosso deixarà els seus bous a l'amo la setmana que hagi de treballar per a ell, i l'amo s'obligava a deixar-li el seu parell l'altra setmana per a treballar en terres pròpies i alienes. Per aquest contracte, el mosso cobrarà anualment 10 florins i mig, dos parells de sabates, unes calces blanques i una camisa (13).

Un altre cas remarcable és el de Sibil·la, natural de la parròquia de Sant Ciprià de l'Abadia i casada amb Bartomeu Ros de la parròquia de San-

ta Maria de Vallcebre, que l'any 1422 va pagar 4 florins d'or a Margarida, vídua del donzell Ramon Berenguer de Peguera, en concepte de redempció de remença, pagament que els serfs havien de fer per a lliurar-se de l'adscripció a la terra (14).

Poc més sabem de la vida de cada dia dels habitants de Vallcebre a l'edat mitjana. Restem a l'espera de noves investigacions que aportin més dades sobre aquesta qüestió.

Notes

1. Es tracta de l'església de Sant Climent de Vallcebre, actualment anomenada Sant Climent de la Torre de Foix.
2. BOLONS, Jordi; PAGÈS, Montserrat: *El monestir de sant Llorenç prop Bagà*. Barcelona, Artstudi Edicions, 1986, p. 23.
3. El document original de la consagració es va perdre, però se'n conserva una còpia del segle XIX. La data de consagració de l'església de Sant Climent de Vallcebre presenta un problema. El document diu que va ser feta l'any 1042 pel bisbe Eribau d'Urgell. Sabem per altres fonts que Eribau va morir a finals de l'any 1040. Per tant, tot ens porta a pensar que l'acta va ser interpolada i que la data de la consagració ha de ser anterior a l'any 1040. Vegeu Cebrià Baraut: «Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)», *Urgel·lia*, la Seu d'Urgell, 1978, núm. 1.
4. Vegeu: SERRA i VILARÓ, Joan: *Les Baronies de Pinós i Mataplana*. Bagà, Centre d'Estudis Baganesos (reproducció facsimil), 1989, llibre III, p. 105. BOLÓS, Jordi; PAGÈS, Montserrat: *Op. cit.* p. 165.
5. Malgrat que s'accepta aquesta data proposada per Cebrià Baraut per a la consagració de l'església del monestir, cal esmentar que el document presenta certs problemes de cronologia.
7. ALIER, Roger: «Vallcebre». *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, Fundació GEC, 1981, p. 307.
8. SERRA i VILARÓ, Joan: *Op. cit.*, volum III, pàgina 132.
9. SERRA i VILARÓ, Joan: *Op. cit.*, volum I, pàgina 413.
10. SERRA i VILARÓ, Joan: *Op. cit.*, volum I, pàgina 438.
11. IGLÉSIES, Josep: «Demografia històrica i actual del Berguedà», *Revista del Centre d'Estudis Berguedans*, Berga, 1982, núm. 1, p. 44.
12. Arxius Parroquial de Berga: Llibre notarial 196, pàgina 8 recto.
13. Joan SERRA i VILARÓ: *Op. Cit.* Volum II, pàgina 295.
14. Arxius Parroquial de Berga: Llibre notarial 27, pàgina 91 recto.

M. Dolors Santandreu i Soler